

PRAKTIJK BOEK NT2

HANDLEIDING TAAL EN INBURGERING

Margreet Verboog
Damayanti Gunawan
Indrawati Gunawan

Boom

© Boom uitgevers Amsterdam, 2021

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van de artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van artikel 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag en binnenwerk: JACKY-O, Rotterdam
Digitalisering beeld p. 117: Image Degree Zero, Amsterdam

ISBN 9789024432875
NUR 110

www.boomuitgeversamsterdam.nl
www.nt2.nl

INHOUD

1	Inleiding	9
	<i>Intermezzo Definities van de inburgering</i>	18
2	Wettelijke kaders rond de inburgering	20
	<i>Intermezzo De inburgering in schema's</i>	37
3	De docent in de nieuwe inburgering	39
	<i>Intermezzo Inzet en begeleiding van vrijwilligers</i>	53
4	Taalniveaus, portfolio's en examens	57
	<i>Intermezzo ABCD- en VUT-model</i>	74
5	Taal gericht op werk	78
	<i>Intermezzo TPR</i>	95
6	De rol van digitale technologie in het NT2-onderwijs	98
	<i>Intermezzo Leerdoelen SMART formuleren</i>	113
7	Alfabetisering	115
	<i>Intermezzo Samenwerkend leren</i>	133
8	De rol van de docent bij het begeleiden van de leerders	136
	<i>Intermezzo Manieren van terugkijken</i>	158
9	Woordenschat leren en verwerven	160
	<i>Intermezzo Schrijven naar B1</i>	175

10	Praktijkgericht leren	180
	<i>Intermezzo Lezen naar B1</i>	206
11	Interculturele communicatie in de klas	209
	<i>Intermezzo Vragen stellen en beantwoorden</i>	232
12	Cursisten met beperkingen	236
	Lijst van bijlagen en werkbladen	255
	Literatuur	256
	Trefwoordenregister	262

1

INLEIDING

Met het veranderen van de inburgering in 2022 is het noodzakelijk de plaats van de docent opnieuw te definiëren. Het vak verandert, de inburgering gaat naar B1, het doel wordt arbeidsparticipatie.

Waar de wetten, regels en voorschriften veranderen, blijft de kern hetzelfde: mensen met een zeer diverse achtergrond helpen met taal verwerven en participeren in de samenleving.

In dit boek zullen wij handvatten geven om deze klus te klaren. We beweren niet dat het makkelijk is, integendeel, het is een zware taak, maar het is ook erg noodzakelijk en bevredigend. De mogelijkheid om mensen op niveau B1 te brengen is nieuw en positief, en ook de combinatie van werk, studie en taal verwerven is veelbelovend. Niemand wordt actief taalleerder door jarenlang in een schoolbank te zitten en te luisteren. Actief communiceren is de kern. Iedereen die de ervaring heeft ooit in een andere wereld te zijn beland waar zij de taal niet sprak, weet hoe dit werkt. Daarbij zijn ons klimaat en onze gewoonten niet bevorderlijk voor taalcontacten. Menig cursist heeft ons verzekerd dat het in zijn land anders toegaat: men zit en loopt 's avonds op straat en ontmoet de burens en vrienden. In mediterrane landen zien we dat ook. Hier zit iedereen achter een gesloten deur voor de tv, is de klacht dan. Daarbij komen nog de verschillen tussen meer extraverte en meer introverte persoonlijkheden, waarbij wel gezegd wordt dat een extraverte persoonlijkheid de beste eigenschap is om een taal te leren. Met andere woorden: door te communiceren, en dat betekent luisteren en spreken. Voor mensen die gaan studeren, is lezen en schrijven ook essentieel, maar dat zijn schoolvakken, de basis van de taal is de taal spreken. Wij moeten de communicatie op gang brengen en stimuleren, bijvoorbeeld door praktijkgerichte opdrachten.

Effectief lesgeven vereist dat je voortdurend reflecteert op je lesgeven. In het onderwijs is het de enige manier om te achterhalen of je les geslaagd is. Wachten tot de examenresultaten er zijn, is niet verstandig. Het is ook de enige manier om

te weten of je les gebracht heeft wat je van plan was, en wat je moet veranderen. Het beste moment is dan ook onmiddellijk na afloop van de les. Daaraan gekoppeld kun je dan meteen een plan voor de volgende lessen maken. Voorbeelden:

- elke les werken aan de uitspraak van de klinkers;
- oefeningen voor sneller leren lezen als examentraining;
- de cursisten moeten meer praten en ik minder: samenwerkend leren!

Taal als middel richting het doel: participatie

De afgelopen jaren, voor de invoering van de nieuwe Wet inburgering, was het doel van de inburgering het voldoen aan de wettelijke inburgeringsplicht. Cursisten, en daardoor ook docenten, werkten daarnaartoe, omdat de daaraan verbonden verblijfsvergunning van zo'n groot belang is. Daardoor is het meedoen in de Nederlandse maatschappij, wat het doel is voor de inburgeraar, versmald tot het examen. In die zin begon het onderwijs ook steeds meer te lijken op een schoolvak zoals het moderne vreemdetalenonderwijs, waar men ook toewerkt naar het examen. Dat is een ontwikkeling waar niemand in het vak blij mee is, waar ook de politiek niet blij mee is, en waarvan de zwakke resultaten nu bekend zijn. Nederlands als tweede taal moet zijn toegesneden op de behoeften van de leerder. Onze cursisten vormen een heterogene groep, qua achtergrond, opleiding, cultuur en ervaringen. Ook de manier van leren en het tempo verschillen enorm. Dat betekent gedifferentieerd lesgeven, voor iedere leerder en in iedere groep. Sommigen zullen leervaardigheden nodig hebben, of alfabetisering. Een hoogopgeleide cursist zal sneller, zelfstandiger en analytischer werken, en kritischer naar de docent en het lesboek kijken. De principes blijven gelijk, al zal iemand die op hoog niveau wil gaan werken of studeren, veel meer schriftelijke taalvaardigheid moeten oefenen, en naar B2 toe werken: Staatsexamen NT2 II. Dat kan gelukkig voor een groot deel zelfstandig en buiten de les gebeuren. Onze taak is om daarvoor de nodige middelen, boeken en websites aan te reiken.

De nieuwe wet zet participatie voorop, en er zijn verschillende paden waarlangs iemand kan inburgeren. Dat geeft een ruimere mogelijkheid voor elke cursist om het eigen doel op het juiste niveau te bereiken. Nogmaals, makkelijker wordt het niet, maar hopelijk wel doelmatiger.

Efficiënt leren staat voorop, de taal is middel, geen doel. We weten sinds lang dat een grote woordenschat de sleutel is tot succesvol een taal beheersen. Dat betekent dat we de cursist moeten wijzen op de woorden die voor hem van belang zijn, en vooral hoe die te verwerven. Daarvoor is zelfstandig werken en actief een

eigen woordenschat verwerven nodig, door te lezen, te luisteren en te spreken. Wij hebben de taak de cursist hierbij te coachen.

Door de manier waarop onze cursisten, en misschien wij zelf ook talen geleerd hebben, zijn ze daarop niet voorbereid. Dat was meestal passief, gericht op grammatica en lezen, en meer theorie over de taal, spelling, morfologie en syntaxis, dan oefenen met en gebruiken wat je net verworven hebt. Wel zullen de meer analytisch ingestelde leerders ons veel te vragen hebben over het Nederlands, maar we moeten de natuurlijke neiging om daar eens uitvoerig over te gaan praten beheersen. De leerder kan zichzelf verbeteren, als wij hem de handvatten geven. Ook bij de minder hoog opgeleiden, ook bij beginnende lezers, is zelfstandig werken mogelijk en noodzakelijk voor wie de taal wil verwerven.

Een docent NT2 moet zich de volgende vragen stellen bij een nieuwe cursist of nieuwe groep:

- Wat is het leerdoel van deze cursist?
- Wat is het leerdoel waar we in deze groep naartoe werken?
- Zijn de lessen functioneel?

We moeten dus de vraag: 'Waarom doen we dit (en niet iets anders)?' kunnen beantwoorden voor onszelf en de leerders.

Vragen die leven bij docenten

De nieuwe inburgeringswet brengt uiteraard veel vragen mee voor het werkveld:

- In welk opzicht verandert de rol van de docent in het nieuwe inburgeren?
- Wat is de meest effectieve route naar meedoen voor de cursist?
- Hoe zet de docent in op (arbeids)participatie?
- Welke rollen zijn geschikt voor vrijwilligers? Zijn die er ook echt?
- Wat is het voordeel van digitale toepassingen en hoe kun je die het beste gebruiken?

Op een groot aantal, maar niet op alle vragen kunnen we ingaan in dit boek. Dat komt omdat de wet nog niet in werking is op het moment van verschijnen van dit boek: begin 2021, en we van zaken die niet vastomlijnd beschreven staan in de wet, niet weten hoe ze in de praktijk zullen uitpakken. We weten wel hoe we dat graag zouden zien, maar de praktijk is nog niet begonnen. Deze en andere veranderende aspecten van ons vak zullen we via de website bijhouden. We houden ons ook nadrukkelijk aanbevolen voor opmerkingen uit jullie praktijk.

De inhoud van dit boek

In dit boek proberen we handvatten te geven aan docenten die te maken hebben met de nieuwe inburgering. Om te beginnen *de wetten en regels* die veranderen per januari 2022, en de gevolgen daarvan voor het onderwijs. Daarnaast neemt *digitaal leren* een steeds grotere plaats in het NT2-onderwijs in, ook onder invloed van de COVID-19-crisis. Die plaats zal zeker niet minder worden, gezien de voordelen die deze manier van leren heeft: de leerder kan op elk moment en elke plaats zelfstandig leren. In de hoofdstukken daarna komt de *taak van de docent*, als coach bij het leren, steeds meer voorop te staan. *Alfabetisering, de woordenschatverwerving en het integreren van vaardigheden in de dagelijkse praktijk* zijn onderwerpen die aan bod komen. Ten slotte moet de docent NT2 weten hoe om te gaan met de *vele culturen* die in haar klas zitten, de *trauma's* die mensen kunnen hebben opgelopen voor of tijdens hun vlucht uit hun land, en de *belemmeringen bij het leren* die het gevolg zijn van fysieke of psychische beperkingen. Zo opgesomd is het wel veel, en iedere docent weet dat. We hebben het in ons vak niet alleen over het efficiënt overbrengen van leerstof, maar ook over het voorbereiden van mensen die vaak een flinke cultuurshock hebben, op een nieuw leven dat in bijna alle opzichten verschilt van hun oude leven. En het niet begrijpen en spreken van de taal van het land waar je bent, maakt dat iemand zich soms gereduceerd voelt tot een kleuter. Velen voelen dit als een belediging, en het is onze taak om hun weer wat eigenwaarde terug te geven.

We geven hier een kort overzicht van de inhoud van de hoofdstukken:

In **hoofdstuk 2 Wettelijke kaders rond de inburgering** bespreken we de nieuwe *Wet inburgering*: de Wet inburgering van januari 2022, de verschillende routes en het persoonlijke Plan Inburgering en Participatie (PIP), maar ook de samenhang met de Participatiewet en de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Via aanbestedingen komt de uitvoering bij de taalaanbieder terecht en uiteindelijk bij de docent in de klas.

Het is voor docenten handig om deze wetten en regelingen te kennen, natuurlijk om te kunnen meedenken en input te kunnen leveren, maar zeker ook om te voorkomen dat zij zich verantwoordelijk voelen voor zaken die eigenlijk door de wet of de gemeente geregeld moeten worden. Aan het eind van het hoofdstuk kijken we naar de vragen die je aan het begin van een traject kunt stellen om de verantwoordelijkheden goed af te bakenen.

Hoofdstuk 3 De docent in de nieuwe inburgering begint met een korte beschrijving van de veranderingen in het NT2-onderwijs. En dat zijn er nogal wat!

Of moeten we daar toch anders naar kijken, en wat is er nu eigenlijk met de nieuwe wet veranderd? De nieuwe inburgeringswet heeft als uitgangspunt de leerbaarheid van de anderstalige, en het doel is om zo snel mogelijk te participeren. Wat zijn de eisen die dit stelt aan de docent? Het betreft veranderingen met betrekking tot de inhoudelijke eisen (B1 wordt de norm), maar ook steeds meer koppelingen met de praktijk. Taal wordt meer en meer een middel om te kunnen functioneren op verschillende gebieden. Voor de verschillende inburgeringsroutes zijn de benodigde competenties van de docent ook weer anders. Samenwerken met andere professionals wordt essentieel.

Bij de inburgering is het examen een belangrijk, voor de meeste cursisten zelfs het belangrijkste doel van de lessen. Sinds het inburgeringsexamen gekoppeld is aan een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd, of een Nederlands paspoort, heeft het veel meer gewicht dan alleen een taaltoets.

In **hoofdstuk 4 Taalniveaus, portfolio's en examens** worden deze begrippen uitgewerkt. De taalniveaus A1 tot en met C2 komen van het Europees Referentiekader (ERK), waarin de vaardigheidsniveaus van taalbeheersing worden beschreven. Voor NT2 is het *Raamwerk NT2* ontwikkeld, waarin concreet wordt gemaakt wat iemand kan in taalgebruikssituaties. Dit kan het beste worden aangetoond door een (digitaal) portfolio, met bewijsstukken (foto's, filmpjes) dat iemand taalvaardig is in een bepaalde situatie. Voor mensen met weinig schoolervaring is dit beter dan een examen, waarbij angst en tijdsdruk iemand kunnen ontregelen. Toch moeten de meeste inburgeraars examen doen, en niet meer op A2, maar op B1. De verschillen tussen die niveaus worden met voorbeelden geïllustreerd. Verder komen de eisen van het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs aan de orde.

De nieuwe inburgeringswet is niet alleen op taal gericht, maar vooral ook op oriëntatie op werk en de arbeidsmarkt. Ook zijn er inburgeraars die al snel werk hebben. In **hoofdstuk 5 Taal gericht op werk** bespreken we de taaltrajecten die gericht zijn op werk en waar de praktijkopdrachten de inburgeringslessen verrijken en versnellen. Maar de focus ligt vooral op trajecten die bij de werkgever worden uitgevoerd. Daar zijn de specifieke kenmerken van de werkvloer van belang, en zijn de eisen van de werkgever leidend. De docent moet kunnen uitleggen wat mogelijk is en wat niet, moet draagvlak bij collega's en leidinggevenden creëren en ondertussen een vraaggestuurd traject op maat kunnen vormgeven. De focus ligt breder dan alleen op taal: rekenen, sociale en digitale vaardigheden zijn vaak onderdeel van de cursus. Ook is de scheiding tussen NT1 en NT2 niet vanzelfsprekend in de groep. Dit geeft weer extra uitdaging bij het samenstellen van het traject. De voorbereiding stelt hoge eisen, en tijdens het traject is het van

belang om de voortgang zichtbaar te maken. Een portfolio is daarvoor een goed middel.

Dit alles stelt hoge eisen aan de docent. Een training is zeker noodzakelijk, en in de leeswijzer wordt hiernaar gewezen. Gelukkig kan dit soort taaltrajecten niet alleen zwaar, maar ook bevredigend zijn.

In **hoofdstuk 6 De rol van digitale technologie in het NT2-onderwijs** kijken we naar digitale technologie in de klas, die de laatste jaren flink is uitgebreid in het NT2-werkveld, en door de COVID-19-pandemie nog belangrijker is geworden. Digitaal leren heeft grote voordelen: het kan buiten de school, op elk gewenst moment, en het bevordert zelfstandig leren. Ook krijgt iemand vaak onmiddellijk feedback op wat hij doet. Maar er zijn ook nadelen: het is vaak individueel, terwijl taal nu juist een communicatiemiddel is. Gelukkig zijn er veel mogelijkheden om informatie te delen buiten de klas, zoals in WhatsApp-groepen, waarbij dan weer schrijven geoefend wordt. De lezer krijgt informatie over de digitale middelen passend bij de doelgroep, met verschillende werkvormen en lesdoelen. Behalve digitaal leren en afstandsleren zijn voor onze cursisten digitale vaardigheden belangrijk om in de maatschappij te kunnen functioneren. Goed omgaan met zoekmachines, websites en e-mail is voor iedereen van belang. In dit hoofdstuk geven we veel bronnen en websites voor docenten die informatie zoeken en zichzelf willen scholen op dit gebied.

Binnen de nieuwe inburgering komen de analfabeten en anders-alfabeten vermoedelijk grotendeels in de Z-route. In **hoofdstuk 7 Alfabetisering** wordt besproken hoe je les kunt geven aan dergelijke verschillende groepen leerders. Het zullen waarschijnlijk geen homogene groepen worden, maar er bestaan nu (digitale) methoden waarin mensen op hun eigen niveau en in hun eigen tempo kunnen werken aan lezen en schrijven. Daarnaast heeft het leren van de taal prioriteit. Het heeft geen zin om een taal te kunnen lezen waarvan je de woorden niet kent. Dan zal de woordenschat dus mondeling moeten worden geleerd. Middelen die je daarbij kunt gebruiken, zijn bijvoorbeeld Total Physical Response (TPR), taalriedels en veel voorzeggen en nazeggen. Het is wel nodig om daarbij een leerlijn te hebben met een logische opbouw.

De verschillende stadia bij het leren lezen zijn eerst radend lezen, daarna spelend lezen waarbij iemand de letters aan klanken leert koppelen, en ten slotte automatiseren. Bij het lezen kunnen uitspraakproblemen een rol spelen, vaak meer dan je denkt, en daar is ook aandacht voor nodig. We behandelen hier functioneel lezen en schrijven, waarbij we ons kunnen afvragen of op papier schrijven nog nuttig is vandaag de dag.

De Z-route is gericht op zelfredzaamheid en participatie in de maatschappij. Daartoe is een grote plaats ingeruimd voor stage-uren en begeleiding door taalcoaches. Het is ook mogelijk dat iemand gealfabetiseerd wordt buiten de Z-route, maar hoe dat vorm krijgt, is momenteel nog niet helemaal duidelijk.

Hoofdstuk 8 behandelt een belangrijk onderwerp: **De rol van de docent bij het begeleiden van de leerders**. In het algemeen geldt: de docent is zo goed als allesbepalend voor het succes van de lessen. Een goede docent kan met minimale middelen behoorlijke resultaten bereiken, maar een docent die niet goed op de hoogte is van hoe je moet lesgeven, zal nooit goede resultaten behalen ongeacht welke middelen haar ter beschikking staan. Daarbij is de verwachting die de docent heeft, en ook uitspreekt, van groot belang. De motivatie van de cursist is eveneens van groot belang, en daarbij speelt de docent wederom een grote rol. De vakinhoudelijke competenties komen aan bod: hoe je de les voorbereidt en begint, de les plant en vormgeeft, en de cursisten helpt bij het leren, door als rolmodel te fungeren en feedback te geven. Om goed les te geven is reflectie op het eigen gedrag in de les noodzakelijk. Wie reflecteert, stelt zichzelf de vraag: *wat kan ik de volgende les beter doen?*, en vraagt naar haar eigen gedrag, en niet naar dat van de leerders. Daar kun je toch maar weinig aan veranderen, maar aan je eigen gedrag kun je wel iets doen. Dat heeft effect. Als je merkt dat je kennis of vaardigheid tekortkomt, is het zaak die aan te vullen.

Met de nieuwe inburgeringswet is het samenwerken met de omgeving van de cursist heel belangrijk geworden: met de consulenten en klantmanagers van de cursisten, met werkgevers en stagebegeleiders, met vrijwilligers en taalcoaches. Samenwerken met deze professionals is de basis van taalleren, dat niet meer alleen in de klas plaatsvindt, misschien zelfs wel meer buiten de klas. Dat is nieuw voor sommige docenten, en daarom is bijscholing op dit vlak niet overbodig. De docent is coach en model, en heeft een motiverende rol.

Wat ook nieuw is in verband met het inburgeren op B1, is de grotere woordenschat die vereist wordt op dat niveau. Woordenschat is altijd nummer één bij een taal leren, en de lestijd is onvoldoende om het vereiste aantal woorden voor niveau B1 te leren. Het lukt ook niet als iemand verwacht dat die woordenschat geleerd wordt door de lessen bij te wonen en de oefeningen te maken. Dat was vroeger, toen hij kind was op school, wel zo, maar NT2 is geen schoolvak. Gelukkig is digitaal leren juist voor het leren van woorden heel effectief. Herhaling is het belangrijkste, en dat kan prima met een device, en ook buiten de les. In **hoofdstuk 9 Woordenschat leren en verwerven** gaan we in op verschillende manieren van woordenschat verwerven, zoals TPR, en technieken om te compenseren als je een woord niet kent, de compensatiestrategieën. We moeten

voorkomen dat de leerder denkt dat hij niet verder kan praten op het moment dat hij een woord niet weet.

Als we constateren dat de taal leren voor een heel groot deel buiten de lessen plaatsvindt, dan heeft dat consequenties voor wat er in de klas en daarbuiten gebeurt. Daarvoor moeten de benodigde bouwstenen worden geleverd: woordenschat, uitspraak, grammatica, het gebruiken van taal in het juiste register; daarvoor is digitaal werken een goede manier. Dit geldt vooral voor de receptieve vaardigheden; de productieve vaardigheden spreken en schrijven kunnen beter in communicatieve taken worden geoefend.

We richten ons eigenlijk met alles wat we in de les doen, op het gebruiken van de taal buiten de les. De taalkaart is daarvoor een prachtig middel, maar ook praktijkopdrachten, waardoor de leerder over zijn eventuele spreekangst heen komt en ervaart dat hij het Nederlands kan gebruiken als communicatiemiddel. Dat is een belangrijke ontdekking: taal hoeft niet eerst perfect te worden geleerd, maar kan meteen worden ingezet voor nuttige doelen. Denk aan een tv-toestel dat kapot gaat snel na de aankoop, en dat gemaakt of vervangen moet worden. ‘Tv kapot’ is wel te doen, maar als de verkoper niet meewerkt, moet er meer en moeilijker taal aan te pas komen. Dan is het goed als in de les het ‘klachtengesprek’ geoefend is. Dit is het onderwerp van **hoofdstuk 10 Praktijkgericht leren**.

In **hoofdstuk 11 Interculturele communicatie in de klas** citeren we uit het competentieprofiel NT2 wat de docent laat zien, namelijk: ‘het tonen van respect, een open houding ten aanzien van cultuurverschillen en reflectie op aspecten van de eigen cultuur’. Dat betekent dat we kennis hebben van onze eigen cultuur, en dat is niet vanzelfsprekend. ‘Een vis weet niets van water’ is het gezegde. Je moet je bewust worden van je eigen culturele programmering.

Daartoe moeten we in de eerste plaats zien hoe Nederland zich verhoudt tot andere culturen. De culturele dimensies van Hofstede geven dan een mooi, en voor veel mensen verrassend, overzicht van de verhoudingen. Nederland blijkt op sommige dimensies, zoals machtsafstand, collectivisme en masculiniteit, behoorlijk extreem te scoren.

Daarnaast kan ook feitelijke informatie over het land van herkomst en de vluchtgeschiedenis van je cursisten belangrijke inzichten verschaffen. Als voorbeeld wordt een uitvoerige schets van de achtergrond van Eritrese cursisten gegeven. Wat de implicaties zijn van lesgeven aan vluchtelingen met hun vaak traumatische ervaringen, is een belangrijke vraag. Hier lopen we aan tegen de grenzen van wat een docent kan.

Bij ernstige psychische problematiek moet hulp van deskundigen worden ingeroepen. In de post-hbo-opleidingen tot NT2-docent is maar heel beknopt tijd voor de essentie: de didactiek van een tweede taal. Daardoor is er geen tijd voor andere belangrijke zaken die je in het werk kunt tegenkomen. Onze cursisten zijn volwassen, zij hebben een leven achter de rug met vaak vreselijke gebeurtenissen, en zij hebben vaak last van een cultuurshock. Dat geeft al onverwacht gedrag in de klas. Nog minder zijn we opgeleid in alle problemen die onze cursisten al hun leven lang hebben. Net als bij Nederlanders komen bij anders-taligen alle mogelijke belemmeringen bij het leren of bij het alleen al in een klas zitten voor. Niet vaak gelukkig, maar dat maakt het des te moeilijker om dergelijke dingen te kennen en herkennen, en te weten wat voor jou het beste gedrag is. Docenten die de pabo hebben doorlopen, hebben vaak wel kennis van de belemmeringen bij het leren, maar anderen niet. In **hoofdstuk 12 Cursisten met beperkingen** gaan we een aantal beperkingen langs, maar daarbij hebben we geen enkele pretentie volledig te zijn. Niet alles is duidelijk of heeft een diagnose, en wij kunnen dergelijke diagnoses ook niet stellen. Wel kunnen we een oordeel hebben over de leerbaarheid van iemand, of weten wie we moeten raadplegen hierover. De beperkingen die we bespreken, betreffen enerzijds mensen met lichamelijke beperkingen, anderzijds mensen met geestelijke belemmeringen. Die zijn allebei ook te verdelen in mensen die wel en die niet inburgeringsplichtig zijn. Met de laatsten, mensen die blind of doof zijn, of mensen met een verstandelijke beperking, hebben we als docent niet onmiddellijk te maken, maar het is goed om te weten hoe iemand vrijgesteld kan worden van de inburgeringsplicht. In de groep komen we wel soms tegen dat iemand slechthorend of slechtziend is, of licht verstandelijk beperkt (LVB) is. Daarnaast zien we ook alles wat we in het algemeen in het onderwijs zien: ADHD, dyslexie en stem- en spraakstoornissen. Daarbij is vooral dyslexie een belemmering bij het leren van een tweede taal. In het algemeen blijken veel mensen uit landen waar een oorlogssituatie is, of waar om andere redenen de gezondheidszorg of het onderwijs minder goed toegankelijk is, niet op jonge leeftijd gediagnostiseerd of behandeld te zijn, of zelfs niet te weten wat hen belemmert bij het leren. Dan is het onze taak daarover iets te vertellen, voor zover we dat kunnen, of hen door te verwijzen naar deskundigen.

Ten slotte willen we benadrukken dat we een complex en uitgebreid onderwerp als de praktijk van het lesgeven in Nederlands als tweede taal nooit compleet kunnen behandelen in een boek. Zie het als een begin, waarbij de aanbevolen literatuur, cursussen en workshops, het tijdschrift *LES* en de Beroepsvereniging van docenten Nederlands als Tweede Taal (BVNT2) je verder kunnen helpen.